

Asia Tekijänoikeus käännöksiin

Hakija A

Annettu 18.5.2010

Tiivistelmä *Kirjallisen teoksen suomenkieliset käännökset olivat kumpikin tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuja itsenäisiä ja omaperäisiä teoksia.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

A (jäljempänä hakija) on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa Karl Marxin väitöskirjan suomenkielisten käännösten tekijänoikeudesta. Hakija esittää lausuntopyynnössään seuraavaa:

Lausuntopyynnön kohteena oleva aineisto

Hakijan mukaan asia koskee Minerva Kustannus Oy:n vuonna 2005 kustantamaa teosta "Karl Marx, Demokritoksen ja Epikuroksen luonnonfilosofinen ero". Kyseinen teos on suomennos Karl Marxin saksankielisestä väitöskirjasta, jonka Karl Marx kirjoitti vuosina 1840–41. Teoksen kääntäjä on B.

Hakijan käsityksen mukaan Minerva Kustannus Oy:n julkaisema käännös loukkaa hänen tekijänoikeuttaan alkuperäisteoksen käännöksen tekijänä.

Alkuperäinen käännös

Lausuntopyynnön mukaan hakija teki vuonna 1982 suomenkielisen käännöksen saksankielisestä alkuperäisteoksesta eli Karl Marxin väitöskirjasta *Differenz der demokritischen und epikureischen Naturphilosophie*. Helsingin yliopiston professori Holger Thesleff antoi vuonna 1982 hakijan käännöksestä arvion, jossa on todettu muun ohella käännöksen ansiokkuus.

Hakija etsi käännökselleen kustantajaa vuonna 1982, missä häntä auttoi B. Hakija antoi tässä yhteydessä B:lle puhtaaksikirjoitetut osat käännöksestä. Käännökselle ei kuitenkaan löytynyt kustantajaa.

Vuoden 2005 käännös

Hakijan tietoon on tullut, että Minerva kustannus Oy on vuonna 2005 julkaissut B:n käännöksen Karl Marxin väitöskirjasta. Hakijan mukaan tähän ei kysytty lupaa väitöskirjan alkuperäiseltä kääntäjältä eli hakijalta. Hakijan nimeä ei myöskään mainita vuonna 2005 julkaistun käännöksen lähdeluettelossa.

Hakijan käsityksen mukaan kustantajan ja B:n menettely loukkaa hänelle alkuperäisen käännöksen tekijänä kuuluvia tekijänoikeuslakiin perustuvia taloudellisia oikeuksia sekä moraalisia oikeuksia. B:n kääntämä ja Minerva Kustannus Oy:n kustantama käännös on hakijan mukaan epäitsenäinen työ, plagiaatti. Työ on useiden lauseiden, kappaleiden ja käsitteiden osalta suora kopio hakijan alkuperäisestä käännöksestä vuodelta 1982.

Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle hakijan käännöksen vuodelta 1982, Holger Thesleffin arvion sekä vuonna 2005 julkaistun käännöksen. Lisäksi hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä hakijan itsensä laatiman vertailun käännöksistä. Hakijan mukaan vertailu osoittaa, että kyse on hänen käännöksensä luvattomasta hyödyntämisestä ja hänelle kuuluvan tekijänoikeuden loukkauksesta. Hakija korostaa, että eri sijamuotojen käyttö tai sanajärjestyksen vaihto ei merkitse, että kyse ei olisi hänen käännöksensä luvattomasta hyödyntämisestä ja siten tekijänoikeuslain vastaisesta menettelystä.

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakija pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa seuraaviin kysymyksiin:

1. Suojataanko hakijan alkuperäistä käännöstä vuodelta 1982 tekijänoikeuslain säännösten perusteella, onko hänelle syntynyt itsenäinen tekijänoikeuslaissa suojattu oikeus suomenkieliseen käännökseensä?
2. 2.1 Ovatko Minerva Kustannus Oy ja B voineet tekijänoikeuslain säännösten estämättä ja ilman hakijalta saatua lupaa tehdä käännöksen saksankielisestä alkuperäisteoksesta Karl Marxin väitöskirjasta *Differenz der demokratischen und epikureischen Naturphilosophie* sekä julkaista/julkistaa se?

2.2 Loukkaako vastapuolen/vastapuolten menettely, vuonna 2005

julkaistu käännös, hakijan taloudellisia oikeuksia, eli onko hakijan vuoden 1982 käännöstä käytetty vastoin tekijänoikeuslain säännöksiä?

3. Onko asiassa loukattu hakijan moraalisia oikeuksia?
4. Jos todetaan, että vastapuolen/vastapuolten menettely loukkaa hakijan tekijänoikeuslain mukaisia oikeuksia, vastaavatko loukkauksesta sekä B kääntäjänä että Minerva Kustannus Oy teoksen julkaisijana/julkistajana? Ovatko molemmat vastapuolet tekijänoikeuslain 57 §:n tarkoittamia "teoksen käyttäjiä" ja siten vastuussa oikeuden loukkauksesta suhteessa oikeudenhaltijaan?

VASTINEET

Tekijänoikeusneuvosto on pyytänyt vastineet Minerva Kustannus Oy:ltä ja B:ltä.

Minerva Kustannus Oy:n vastine

SoPhi-julkaisusarja

Minerva Kustannus Oy:n mukaan B:n käännös on ilmestynyt osana Minerva Kustannus Oy:n Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteistä SoPhi-julkaisusarjaa. SoPhi julkaisee oman ilmoituksensa mukaan "tinkimätöntä yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta, jonka kivijalkana ovat hyvä ajattelu ja taitava kirjoittaminen".

Minerva Kustannus Oy on yllä kuvattuun yhteistyöhön ja työnjakoon perustuen pyytänyt lausunnon Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselta. Lausunnon mukaan tekijänoikeuslain säännöksiin vetoamalla ei voi estää uuden käännöksen tekemistä. Yliopisto katsoo, että asiassa ei ole loukattu hakijan taloudellisia tai moraalisia oikeuksia. Yliopisto katsoo B:n käännöksen olevan itsenäinen ja omaperäinen käännös alkuperäisteoksesta.

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen lausunto on kokonaisuudessaan Minerva Kustannus Oy:n vastineen liitteenä.

Yhteistyö Karl Marx -seuran kanssa

Minerva Kustannus Oy:n mukaan B:n käännös on syntynyt Karl Marx -seuran aktiivisella myötävaikutuksella ja seuran aloitteen pohjalta. Minerva Kustannus Oy on tähän yhteistyöhön perustuen pyytänyt lausunnon myös Karl Marx -seuran puheenjohtajalta.

Karl Marx -seuran puheenjohtaja toteaa lausunnossaan, että "syytteet plagioinnista eivät vaikuta kovinkaan uskottavilta. Kun ottaa huomioon, kuinka vakavasta syytteestä on kyse, A perustelee väitteitään mielestäni yllättävän kevyesti. Tuskin ainoassakaan hänen osoittamassaan kohdassa on havaittavissa täydellistä samankaltaisuutta käännösten välillä. Niissä kohdissa, joissa samoja sanoja tai lyhyitä ilmaisuja esiintyy, kyse on alkutekstin asettamista ehdoista."

Karl Marx -seuran puheenjohtajan lausunto on Minerva Kustannus Oy:n vastineen liitteenä.

Minerva Kustannus Oy:n vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Yllä sanottuun viitaten Minerva Kustannus Oy esittää kantanaan, että B:n suomennos ei ole hakijan suomennoksen plagiaatti vaan itsenäinen ja omaperäinen teos. Tekijänoikeusneuvostolle esitettyihin kysymyksiin liittyen Minerva Kustannus Oy yhtyy Jyväskylän yliopiston lausunnossa esitettyihin kannanottoihin ja esittää seuraavaa:

1. Minerva Kustannus Oy:n käsityksen mukaan hakijan vuonna 1982 tekemä suomennos ylittää teoskynnyksen ja on siten tekijänoikeuslain mukaisesti suojattu.
2. Minerva Kustannus Oy:n käsityksen mukaan uuden suomennoksen tekemiseen alkuperäisteoksesta ei tarvita aiemman käännöksen tehneen henkilön lupaa, eikä tekijänoikeuslain säännöksiin vetoamalla voida estää uuden suomennoksen tekemistä. Näin ollen asiassa ei ole loukattu hakijan taloudellisia oikeuksia.
3. Minerva Kustannus Oy:n käsityksen mukaan B:n suomennos ei ole hakijan suomennoksen plagiaatti vaan itsenäinen ja omaperäinen teos. Näin ollen asiassa ei ole loukattu hakijan moraalisia oikeuksia.
4. Minerva Kustannus Oy:n käsityksen mukaan hakijan tekijänoikeuksia ei ole loukattu, eivätkä vastuukysymykset sen vuoksi ole relevantteja.

B:n vastine

Suomennoksen tausta

B:n mukaan hän on tuntenut hakijan 1970- ja 80-luvuilla. Osapuolet kävivät useita keskusteluja Karl Marxin väitöskirjan sisällöstä ja eri kohtien mahdollisista suomennoksista. Hakija myös suomensi väitöskirjan.

2000-luvun vaihteessa osapuolet olivat jälleen yhteydessä ja hakija kertoi neuvotelleensa käännöksensä julkaisemisesta Tutkijaliiton kanssa. Halukkaaksi julkaisijaksi ilmaantui B:n ansiosta myös Jyväskylän yliopistolla toimitettava SoPhi-kirjasarja, jota kustantaa Minerva Kustannus Oy. Myös Karl Marx -seura oli hankkeessa mukana. Hakijan käännös tai luonnos esipuheesta eivät kuitenkaan olleet julkaisukelpoisia sellaisenaan. B ryhtyi auttamaan hakijaa tekstien muokkaamisessa.

Hakija kuitenkin vetäytyi hankkeesta äkisti. Hakijaan ei saatu enää yhteyttä, joten SoPhi päätti siirtää käännöstyön B:lle. B kertoi hakijalle kirjeessä, että hän suomentaa teoksen itse sellaisella tavalla, että hakijan suomennosta ei väärinkäytetä. Hakija ei reagoinut kirjeeseen. Lisäksi B tarkisti Tutkijaliitosta, että heillä ei ollut julkaisuhanketta enää vireillä.

B:n mukaan hän teki suomennoksensa normaalilla tavalla alkuperäisteoksesta. Tukena hän käytti lähinnä englannin- ja venäjänkielisiä käännöksiä, Marxin kootuissa teoksissa (MEW ja MEGA) olevia selityksiä sekä tutkimuskirjallisuutta.

Plagiointiväite

B:n mukaan hakija on esittänyt plagiointiväitteensä tueksi suuren joukon tekstikohtia käännöksistä. Lyhyitä sanontoja lukuun ottamatta osapuolten käännökset eivät kuitenkaan näissä kohdissa ole samanlaiset, vaan vain jossain määrin samankaltaiset. Vastineen kirjoittamiselle varattu aika ei riittäisi joka kohdan erittelyyn, joten B on rajoittunut esimerkkeihin.

B:n mukaan hakijan väittämät liialliset samankaltaisuudet käsittävät arviolta 25 prosenttia B:n tekstistä. Mitä pidemmistä ilmauksista on kyse, sitä enemmän teksteissä ilmenee vain jonkin verran samankaltaisuutta. Noin 75 prosenttia on sellaista tekstiä, johon hakijalla ei ole huomauttamista. B on myös kirjoittanut suomennoksen yhteyteen perusteellisen johdantoluvun, laajahkon kommentaarin ja kolme bibliografiaa sekä lyhyitä selkiytyksiä tekstin lomaan. Näissä tulee esiin lukuisia käsitteellisiä ja kielellisiä kysymyksiä sekä käytettyjä käännösperiaatteita. B:n mukaan selvityksistä pystyy päättelemään, että hän on päätenyt ratkaisuihinsa omien pohdintojensa kautta silloinkin, kun ne sattuvat olemaan samoja kuin hakijalla.

B:n näkemyksen mukaan samankaltaisuuksia etsiessään hakija ei ole ottanut huomioon, että saman tekstin käännöksiin tulee aina luonnostaan jonkin verran samoja sanontoja. Filosofisessa tekstissä samankaltaisuuksia on aina enemmän kuin kaunokirjallisessa, koska filosofiassa on noudatettava suurempaa tarkkuutta sekä vakiintunutta terminologiaa. Lisäksi Marxin teos, aivan erityisesti sen toinen osa, ei ole mitä tahansa

filosofointia, vaan kielellisesti huoliteltua ja sisällöllisesti striktiä dialektis-filosofista analyysiä, joka myös rajoittaa kääntäjän liikkumavaraa.

B jatkaa, että myös yleiskielen tavanomaisissa sanoissa suomentajalla on aina useita samanveroisia vaihtoehtoja. Lienee ymmärrettävää, jos B:n mieleen on painunut ilmauksia kohdista, joista aikoinaan osapuolet kävivät yhteisiä keskusteluja. Mukana saattaa olla myös sanontoja, joita B ehdotti keskusteluissa ensiksi itse.

Hakijan todistusaineisto

B:n mukaan hakijan todistusaineistossa suomennosten samuus tai samankaltaisuus johtuu melkein aina siitä, että alkutekstiä on suomennettu joko yleiskielen sanojen yleisimpien merkitysten tai filosofisten termien vakiintuneiden muotojen mukaisesti. B esittää lukuisia esimerkkejä suomennoksissa käytetyistä lyhyistä ilmaisuista sekä pidemmistä tekstikohdista. Lisäksi B antaa huomattavan määrän esimerkkejä suomennosten tyylillisistä, terminologisista ja sisällöllisistä eroista, joista hänen mukaansa näkyy hänen oman suomennoksensa itsenäisyys.

B on myös pyrkinyt huomioimaan suomalaisen antiikin tutkimuksen kehityksen ja esittänyt antiikin filosofien ja heidän teostensa nimet nykyään suositellussa muodossa. Sama pätee eräisiin käsitteisiin ja sanontoihin. Hakija teki suomennoksensa yli 20 vuotta aiemmin, jolloin olisi ollut vaikea ennakoida esimerkiksi kreikkalaisten nimien latinalaisista muodoista luopumista.

B on vastineessa esitetyn mukaisesti huomioinut myös Marx-tutkimuksen nykyisiä tarpeita tarkistamalla, onko Marxin koottujen teosten uudemmassa laitoksessa (MEGA) eroja vanhempaan laitokseen (MEW). B on tavoitellut lisäksi niin sanottua sisällöllistä ajantasaisuutta. Kirjan johdantoluvussa hän on luonnostellut Marxin väitöskirjasta tulkinnan, joka vastaa uudempaa kansainvälistä tutkimusta. Marxin teos tulkittiin aiemmin Hegelin idealismin läpikyllästämäksi filosofoinniksi, mutta uudemman tulkinnan mukaan Marxin työ on jo melko vahvasti materialistinen. B on ottanut uuden tulkinnan huomioon vaihtoehtoisia sanontoja punnitessaan ja yleensäkin suomentanut näihin asioihin liittyvät kohdat erityisen huolellisesti. B antaa vastineessaan esimerkkejä myös kyseisistä kohdista.

Hakijaa koskevat maininnat

B:n mukaan hän ei kiistä hakijalta saamiaan myönteisiä virikkeitä. Hän ei myöskään voi sulkea pois mahdollisuutta, että tekstiin on kulkeutunut joitakin yksittäisiä hakijan käyttämiä sanontoja. Tämähän on B:n mukaan kääntäjien ja kirjailijoiden yleinen pulma.

Käännöksensä alkusanoissa B on kiittänyt hakijaa ja hakija on mainittu myös henkilöhakemistossa. Hakija näyttää B:n mukaan pahoittaneen mielensä kuitenkin etenkin siitä, että B ei maininnut hakijan julkaisematonta raakakäännöstä. B harkitsi sitäkin, mutta se ei ollut välttämätöntä, koska B:n oma käännös ei perustunut hakijan käännökseen. B:n ratkaisu johtui myös siitä, että hän halusi suojata hakijaa väärinkäsityksiltä. Jos B olisi kertonut julkisuudessa, että myös hakija oli tehnyt käännöksen, jota kustantaja ei kuitenkaan julkaissut, olisi hakijan työ helposti ymmärretty kelvottomaksi. B:n näkemyksen mukaan hakijan käännös olisi kuitenkin luultavasti pystytty saattamaan julkaisukelpoiseksi edellyttäen, että hakija olisi suostunut monin paikoin rankkaankin muokkaukseen.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeudesta

TekijäL 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää esimerkkiluettelon tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Tekijänoikeuden kohteena voivat olla esimerkiksi kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen. Suojan saamiseksi riittää, että teos on tekijälleen subjektiivisesti uusi, toisin sanoen että tekijä on luonut teoksensa itsenäisesti. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 64)

Vakiintuneen näkemyksen mukaan ideat, aiheet, periaatteet yms. jäävät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Tekijänoikeus ei estä esimerkiksi kahta henkilöä kirjoittamasta kirjaa samasta aiheesta. Suojan kohteena on se

teoksen ilmenemismuoto, johon tekijä on omaperäisellä tavalla ajatuksensa saattanut.

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Säännöksen 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

TekijäL 4 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tahi saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen.

Tekijänoikeus käännökseen syntyy kääntäjälle. Teoksen kääntäjän on saatava alkuperäisen teoksen tekijänoikeudenhaltijan suostumus käännökseen tekemiseen ja yleisön saataville saattamiseen. Jos alkuperäisteksti ei yllä teostasoon tai jos sen tekijänoikeus on lakannut, kääntäjä voi vapaasti hyödyntää tekemäänsä käännoästä.

Kääntäjän yksinomainen oikeus rajoittuu hänen omaan teokseensa. Hän ei voi tekijänoikeuslain säännöksiin vetoamalla estää sitä, että joku muu tekee alkuperäisen teoksen tekijän luvalla toisen käännökseen alkuperäisteoksesta.

Saadakseen TekijäL 1 §:n mukaista suojaa on käännökseen tai muun muunnelman ylitettävä teoskynnys eli täytettävä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset.

Oikeuskirjallisuudessa Pirkko-Liisa Haarmann on todennut, että muuntelijan, esimerkiksi kääntäjän, mahdollisuudet itsenäisen ja omaperäisen teoksen aikaansaamiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijän kohdalla. Tästä syystä teostasokynnys ei voinekaan olla jälkiperäisissä teoksissa yhtä korkealla kuin alkuperäisissä teoksissa. Haarmannin mukaan aivan sana sanalta, mekaanisesti tehty käännoä ei voi saada suojaa. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 89–92)

Tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytäntöä

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt käännöksen tekijänoikeussuojaa esimerkiksi lausunnossaan TN 2009:11. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kirjallisen teoksen suomenkieliset käännökset olivat kumpikin TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuja itsenäisiä ja omaperäisiä teoksia. Käännösten välillä ei ollut havaittavissa muuta kielellistä samankaltaisuutta kuin osittain yksittäisissä lyhyissä ilmaisuisissa ja käsitteiden käännöksissä. Tekijänoikeusneuvoston mukaan molemmat käännökset olivat yksilöllisiä ja ilmensivät kääntäjien toisistaan erilaisia kielellisiä tulkintoja samasta alkuperäisteoksesta.

Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan TN 2006:6 todennut, että sellainen mekaaninen tietokoneavusteinen käännös, jossa käännösohjelma pääasiassa suorittaa käännöksen sana sanalta, ei voi olla tekijänoikeudellisen suojan piirissä, koska TekijäL ei ylipäätään suojaa koneen luomaa työtä. Tällainen työ ei voi olla TekijäL:ssa tarkoitettulla tavalla itsenäinen ja omaperäinen.

Tekijänoikeusneuvosto on todennut lausunnossaan TN 2005:14, että käännös saa TekijäL:n mukaista tekijänoikeussuojaa olettaen, että sitä voidaan pitää itsenäisenä ja omaperäisenä hakijan luovan työn tuloksena ja siten teostasoon yltävänä kirjallisena teoksena.

Lausunnossaan TN 2000:7 tekijänoikeusneuvosto on todennut, että käännökset olivat yksinkertaisia "sanasta sanaan" tapahtuvia käännöksiä, joissa ei ilmennyt sellaista omaperäisyyttä esimerkiksi kielen sanavalintojen tai vivahteiden osalta kuin teokselta TekijäL:n mukaan vaaditaan. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että käännökset eivät olleet sellaisia tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin mukaisia käännöksiä, joihin niiden kääntäjällä olisi tekijänoikeus. Tekijänoikeusneuvosto katsoi myös, ettei alkuperäinen teos yltänyt teostasoon.

Lausunnossaan TN 1986:15 tekijänoikeusneuvosto on todennut, että oikeus teoksen kääntämiseen kuuluu tekijälle tai sille, jolle tekijä on oikeutensa siirtänyt. Kääntäjä saa itsenäisen oikeuden käännökseen, mutta kääntäjän oikeus ei rajoita alkuperäisen tekijän oikeutta. Tekijä voi luovuttaa oikeutensa teoksen kääntämiseen tietylle kielelle yksinoikeuksin tai rajoitetusti. Jos oikeuden luovutus suomentamista varten on tapahtunut yksinoikeuksin, on muiden saatava kääntäjän suostumus uuden suomennoksen laatimiseen. Mikäli luovutus on suppeampi, voi oikeus suomentamiseen olla useammalla henkilöllä. Tällöin kuitenkin käännösten on oltava riittävästi toisistaan poikkeavia, jotta ne kukin olisivat omaperäisiä ja itsenäisiä.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

1. *Suojataanko hakijan alkuperäistä käännöstä vuodelta 1982 tekijänoikeuslain säännösten perusteella, onko hänelle syntynyt itsenäinen tekijänoikeuslaissa suojattu oikeus suomenkieliseen käännökseensä?*

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että ollakseen tekijänoikeudella suojattu teos käännöksen on ylitettävä teoskynnys eli yllettävä teostasoon. Käännöksen on siten oltava kääntäjän henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Teoskynnyksen katsotaan yleensä ylittyvän, jos voidaan olettaa, että kukaan muu ei vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Suojan kohteena on se teoksen ilmenemismuoto, johon tekijä on omaperäisellä tavalla ajatuksensa saattanut.

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut hakijan käännöstä vuodelta 1982. Tekijänoikeusneuvosto katsoo käännöksen kielelliset ja sisällölliset ratkaisut huomioon ottaen, että käännös on ilmaistu itsenäisellä ja omaperäisellä tavalla ja käännöstä voidaan siten pitää TekijäL 1 §:n nojalla suojattuna kirjallisena teoksena.

2. *2.1 Ovatko Minerva Kustannus Oy ja B voineet tekijänoikeuslain säännösten estämättä ja ilman hakijalta saatua lupaa tehdä käännöksen saksankielisestä alkuperäisteoksesta Karl Marxin väitöskirjasta *Differenz der demokratischen und epikureischen Naturphilosophie* sekä julkaista/julkistaa se?*

Tekijänoikeusneuvosto huomauttaa, että alkuperäisteoksen eli Karl Marxin väitöskirjan *Differenz der demokratischen und epikureischen Naturphilosophie* suoja-aika on päättynyt, joten kuka tahansa voi kääntää teoksen TekijäL:n estämättä.

Alkuperäisteoksen kääntäjä ei voi TekijäL:n nojalla estää sitä, että joku muu tekee toisen käännöksen samasta alkuperäisteoksesta. Näin ollen B on voinut tehdä TekijäL:n säännösten estämättä ja ilman hakijan suostumusta oman käännöksen Karl Marxin väitöskirjasta *Differenz der demokratischen und epikureischen Naturphilosophie*. Lisäksi Minerva Kustannus Oy on voinut kustantaa ja julkaista käännöksen ilman hakijan suostumusta.

2. 2.2 *Loukkaako vastapuolen/vastapuolten menettely, vuonna 2005 julkaistu käännös, hakijan taloudellisia oikeuksia, eli onko hakijan vuoden 1982 käännöstä käytetty vastoin tekijänoikeuslain säännöksiä?*

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut vuonna 2005 julkaistua käännöstä ja verrannut sitä hakijan käännökseen käännösten samankaltaisuuksien selvittämiseksi.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että vuonna 1982 tehdyllä käännöksellä ja vuonna 2005 julkaistulla käännöksellä on sama nimi. Vuonna 2005 julkaistuun käännökseen sisältyy myös yksittäisiä lauseita ja ilmaisuja, jotka ovat samoja kuin hakijan käännöksessä. Esimerkkeinä tällaisista lauseista ja ilmaisuista voidaan mainita "Henki on suuri ihmeitä tekevä lääkäri", "Epikuros halveksii positiivisia tieteitä" ja "Atomi sellaisenaan on olemassa vain tyhjiydessä" sekä "materiaalisen subtraatin", "taivaanilmiöt", "olemuksen maailmassa" ja "filosofoivan subjektin itsetietoisuuteen".

Lisäksi vuonna 2005 julkaistussa käännöksessä on tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan muutama hyvin samankaltainen virke, mutta ei ainuttakaan kokonaan samanlaista virkettä. Esimerkkinä voidaan mainita seuraava vuonna 2005 julkaistussa käännöksessä oleva virke: "Siten ihmisen aistiminen on ruumiillistunutta aikaa, aistimaailman olemassaolevaa itseensä heijastumista." Hakijan käännöksessä vastaava kohta on seuraavanlainen: "Ihmisen aistiminen on täten ruumiillistunutta aikaa, aistimaailman sellaisenaan olemassaolevaa heijastumista itsestään."

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että valtaosa vuonna 2005 julkaistun käännöksen tekstistä poikkeaa hakijan käännöksestä. Lisäksi vuonna 2005 julkaistuun käännökseen liittyy laajahko 53-sivuinen johdanto-osa ja muita lyhyempiä toimituksellisia osioita, joista käy ilmi muun muassa kääntäjän tekemät kielelliset valinnat ja niiden perusteet.

Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan käännöksiin sisältyvät samat lauseet ja ilmaisut sekä samankaltaiset virkkeet voivat perustua alkuperäisteoksen asettamiin ehtoihin sekä myös yleiskielen sanojen yleisimpiin merkityksiin ja alalla vakiintuneeseen terminologiaan.

Yllä olevan perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoo ottaen huomioon vuonna 2005 julkaistussa käännöksessä tehdyt kielelliset valinnat, että vuonna 2005 julkaistu käännös on luotu itsenäisesti ja omaperäisesti. Käännös ei siten ole vuonna 1982 tehdyn käännöksen kappale vaan kieliasultaan itsenäinen ja omaperäinen teos, jota voidaan pitää TekijäL 1 §:n nojalla suojattuna kirjallisena teoksena. Näin ollen molemmat käännökset ovat yksilöllisiä ja ilmentävät kääntäjien toisistaan erilaisia

kielellisiä ratkaisuja ja tulkintoja samasta alkuperäisteoksesta. Vuonna 2005 julkaistu käännös ei loukkaa hakijan TekijäL 2 §:ssä tarkoitettuja taloudellisia oikeuksia.

3. *Onko asiassa loukattu hakijan moraalisia oikeuksia?*

Koska vuonna 2005 julkaistu käännös on TekijäL 1 §:n nojalla itsenäinen ja omaperäinen teos, se ei loukkaa hakijan TekijäL 3 §:ssä tarkoitettuja moraalisia oikeuksia.

4. *Jos todetaan, että vastapuolen/vastapuolten menettely loukkaa hakijan tekijänoikeuslain mukaisia oikeuksia, vastaavatko loukkauksesta sekä B kääntäjänä että Minerva Kustannus Oy teoksen julkaisijana/julkistajana? Ovatko molemmat vastapuolet tekijänoikeuslain 57 §:n tarkoittamia "teoksen käyttäjiä" ja siten vastuussa oikeuden loukkauksesta suhteessa oikeudenhaltijaan?*

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että koska hakijan TekijäL 2 §:n mukaisia taloudellisia oikeuksia tai TekijäL 3 §:n moraalisia oikeuksia ei ole loukattu, tekijänoikeusneuvoston ei ole tarpeen ottaa kantaan hakijan esittämään viimeiseen kysymykseen.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Essi Pokela

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Mari Lampenius, Kirsi-Maria Okkonen, Pekka Pulkkinen, Risto Ryti, Anne Salomaa, Pekka Sipilä, Katariina Sorvari, Riikka Tähtivuori, Markku Uotila ja Martti Virtanen.